

Az Egyház Magyarországon.

minden intézmény értékelésének hármas alapja: az eredet, a tényleges működés és a jövőben várható fejlődés.

I.

Miként Európában, úgy Magyarországon is a hűbérurak és ezek között a főpapok honvédelmi, közigazgatási és igazságszolgáltatási teendőkért kapták a földet és az adószedés jogát. Az egyházi vagyon szerzésének további módja az erőszak, a megtévesztés és a csalás.* Nálunk „az egyháziak elvették (a földeket) s a birtokhoz hamisítottak maguknak adományleveleket”.** A bíró tisztét papok végezték, kik a leghetlenebb „jogi elveket” is elfogadták. A többi között pl. azt, hogy „a haldokló részéről feszületre való mutatás egymagában megállapítja az egyház részére való végrendekezést”.***

A hívők szolgáltatása és isten földi helytartóinak ellenszolgáltatása között való, már kezdetben is módfelett kétséges egyensúly-állapot, az újabb időben végleg megbomlott: a magánosok misealapítványai úgy felgyülemlettek, hogy a kereskedés ez ágát már rég tömeg-misékkel bonyolítják le. — Az egyház javára történt királyi adományok egyik föltétele a tanítás, a XVIII. század végén már fele részben kisiklik a papság kezéből: Magyarország 6010 tanítója között csak 3436 egyházit találunk,**** kik iskoláikban Suarez és Alvarez

* L. J. Koenigswarter: *Hist. de l'organ, de la famille* (Paris, 1851.) 179. l. ** Példákat l. Ágoston: *A szekularizáció* (sajtó alatt) c. művében.
M. Kowalewsky: *Ökon. Entwicklung Europas*. (Berlin, 1902.) II. k. 243. l. *** Ágoston: i. m.
**** M. Schwartner: *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest 1798.) 136 l. és köv. l.

spanyol jezsuiták rég elavult kézikönyveiből merítik és terjesztik az ismereteket.* Az életben szintén a papok a tudomány legszigorúbb porkolábjai. „Sok tekintetben még az osztrák cenzúra alatt is szabadabban lehet írni, mint a szabad, alkotmányos Magyarországon!... Cenzoraink senkitől sem rettegnek annyira, mint a katolikus papoktól.” — ** Az egyháziak nem támogatják óriási vagyonukkal a műveltség terjesztésére szolgáló intézeteket. Sőt! Seitz Leó egri szervita-barát szerint: „az (1790.) országgyűlés alatt némely buzgó Hazafiak egy tudós Magyar Társaság felállításáru is kezdenek derekasan gondolkodni, némellyek ezen jámbor szándéknak felsegállítására jó nagy tsumó pénzt ígérvén; tsak, hogy ahhoz nem nagy kedvet mutattak a katolikus Püspökök, féltvén t. i. attul a Religyiót” .*** Az Akadémia épületére később adtak összesen 3600 forintot; a világi Széchenyi hozzájárulása 60.000, Battyányi 50.000 forintot teszen. . . . Műveltségünk másik alapja a Nemzeti Múzeum, melynek története szintén a legtöbb főpap szűkkeblűségét hirdeti. — † Az egyháziak jótékonyágát legjobban az az elbánás jellemzi, melyben saját osztályukat részesítették: a szegény papok eltartására rendelt ú. n. szabályozott püspökség! alapba és a vallásalapba — *pro cassa parochorum* — a magyar főpapoknak még 1848-ban évi 340.761 frtot kellett fizetniök.ft E szolgáltatás, 4%-al tőkésítve megfelel 8,519.025 frtnak. Ezenkívül még egyéb, a királytól a jövedelem szerint kivetett jótékonyági adó és a végvárok fentartása is terhelte őket. Ez utóbbi célra 1848-ban az esztergomi érsek 25.000 frtot, a kalocsai 9000 frtot, az egri 7684 frt 30 krt fizetett. Élelmes püspökeink mindeme tartozást 1857-ben az alkotmányellenes uralkodótól megváltották egy 3 milliós alap megeremtésével, melynek évi 4% kamatja 120.000 forint. E jótékonyági és honvédelmi kötelezettségükön kívül még bandériumokat kellett kiállítaniok. Az 1435. törvény szerint 5620 lovast, tehát az ország haderejének jelentékeny részét főpapjaink szolgáltatják. E kötelezettséget későbbi törvényeink megerősítik, de ma még szimbolikus jelük sem létezik többé. Túlzás veszélye nélkül mondhatjuk tehát, hogy az egyház hűbéri terheinek legjelentékenyebbjei: nevezetesen a tanítás, jótékonyág, műveltség terjesztésének és a honvédelemnek kötelezettsége alól kibújt. *

Az egyházi igazságszolgáltatásról nem kell beszélnem, mert ez

* Schwartner: i. m. 507—508. 1.

** Bajza: *Ellenőr* (Németországban 1847.) 229-230. 1.

****Magyar és Erdély-Ország rövid ismerete.* (Pesten, 1791.) 42—43. 1.

† Timoleon (Beksic) *Legújabb politikai divat* (Budapest, 1884) 60. 1.

†† Ágoston: i. m.

rég megszűnt. Ellenben fontos a politikai szerep. Lecky szerint: „az emberek semmiféle társasága sem áldozta fel oly következetesen hazája érdekét osztályérdekének, mint a papság”. Ez természetes. Egyrészt az egyházi rend számszerű ereje nem nagy, uralma érdekében tehát a mindenkori hatalomra kell támaszkodnia; másrészt a coelibatusban élő embert az utódok érdeke — az önzetlenebb cselekvés e hatalmas rugója — soha sem köti a hazához. A papnevelő intézetek mester-séges dresszúrája; az önzés, mely kinevezés alakjában csak a felsőbb-ségtől várhat kielégítést; végül a hierarchia megszokása: a zsarnoki uralmat és arisztokráciát kedvelti meg, mely évszázados példák tanu-sága szerint mindenütt erősíti a teokráciát. Ellenben a haza boldogu-lásának megfelelő demokrácia nem kívánatos ama rendnek, mely tapasztalásból tudja, hogy vele mindenütt uralmának gyengülése jár. Eme általános tapasztalásokat a magyar történelem is igazolja. Horváth Mihály kiváló tudós és püspök szerint: „a hierarchia... csökkenő hatalmának erősítése végett a királlyal, az állami főhatalommal lépett szoros szövetségbe... az egyházi hatalom Ferenc király kor-mánya alatt (1792-től) az abszolút hatalom policiális eszközévé vált... a papság 1825. után is, egyiránt a felső- és alsóházban, mindig azon párttal fogott kezét, mely minden újítástól iszonyodva, a nemzeti alkotmányos reformtörekvéseket mindenáron gátolni törekedett... a tömegekben fanatizmust ébresztettek, gazdag jövedelmeikből kortes-kedést, vesztegetést üztek**” Kétségtelen továbbá, hogy az egyház soha sem sietett alkotmányunk védelmére. „Rákóczi forradalmának idején a főpapság csaknem mind a dinasztia pártján, vagy semleges volt. Legutóbbi (1848.) szabadságharcunk idején pedig kevesebbet tett a magyar ügyért a mágnásoknál is**. Az abszolutizmus idejében főpap-jaink a vegyes házasság ellen a császárhoz folyamodtak és kérésük érdekében az öszbirodalom mellett tüntető bécsi püspöki konferencián való részvételt sem átallották. A főhatalom persze a szolgálatokat meghálálja. Wesselényi panasolja: „a hivatalból protestánsok majd egészen ki vannak zárva***. Coburg protestáns vallású herceg 1834-ben csak úgy nyerhet királyi adományt, hogy elküldi fiát gyónnif. Mikor a rendek az 1843/44. orsz.-gyűlésen a protestánsoknak a bécsi, linzi békében és az 1791. XXVI. t.-c.-ben biztosított jogait védik, a király leiratában a kath. papság álláspontjára helyezkedik” †† De a papság

* Horváth: *Huszonöt év Magyar-orsz. történetéből.* (Pest, 1868.) II. k. 282. és k. 1.

** Beksics: i. m. 57. 1.

*** Wesselényi Miklós: *Balítéletek.* (Bukarest, 1833.) 315. 1.

† Pulszky Ferenc: *Életem és ko-rom.* (Bpest, 1884.) I. k. 57—58. I.

†† Kovács Ferenc: *Az 1843/44. évi magy. orsz. gyűl. alsó tábla ker. üléseinek naplója.* (Bpest, 1894.) I. k. 646. 1.

a törvényes rendnek csak addig barátja, míg az érdekeit nem sérti: A nagyváradi püspök 1839-ben és 1840-ben maga a hercegprímás bocsát ki pásztorlevelet, melyben a vegyes házasságot „Isten és a természet ellen való bűnnek” bélyegzi. Mikor pedig a rendek a vallási türelem elemi követeléseit a Dráván túl is érvényesíteni akarják, a papság a magyar feudális arisztokrácia ellen a szláv nemzetiségekkel szövetkezik*.

Kétségtelen mindezek után, hogy miként Európában általában, úgy nálunk is az egyház politikai befolyását az abszolutizmus és a feudális hatalom támogatására használta és harci-modort csak akkor változtatott, ha hatalmi érdekei ezt megkívánták.

Ez érdekek súlypontja az ország határán kívül esik. Mindenekelőtt a hazát Rómának rendelték alá. A legújabb időkig érvényes püspöki-eskü hűbéri fogadalom, melyben a vazallus testét, lelkét a pápának köti le**. A királyi hatalom erősítése nálunk szintén a külföld támogatásával járt együtt. Más országokban a fejedelem befolyásának emelkedése csak a társadalmi erőtenyezők egyikének nagyobbodását jelentette; ellenben Magyarországot a közös uralkodó személye az ellentétes gazdasági érdekű Ausztriához fűzte. A királyi hatalom növekedése tehát rendszerint az ország gyarmati helyzetének, azaz gazdasági viszonyainak rosszabbodását jelentette. A nemzetiségi ellentétek kiélesítése pedig — a magyarság aránylag kis számára való tekintettel — az ország politikai erejét veszélyeztette. A papság törvényhozó hatalma tehát végső elemzésben az ország gazdasági és politikai erejét gyengítette. E megállapítással le is zárjuk az Egyház történeti szerepének mérlegét: A XIX. század közepén már nyilvánvaló, hogy a papság összes hűbéri kötelezettségei alól kibújt, ellenben hűbéri jogait és kiváltságait az ország nagy kárára megtartotta.

II.

Az egyház vagyoni helyzetének megállapítása módfelett nehéz. A legújabb tapasztalások eredményeként szerzett modern eszközök és a régi csalafintaságok egyaránt gátolják a kutató munkáját: Sok viszontagság a Franciaországból kiűzött rendek eszét kiélesíti és azok ingatlanait a magyar telekkönyvekbe gyakran magánszemélyek neve alatt

* 1. Szentkirályi, pestmegye követé-
nek az 1844. júl. 6. ülésén, mondott
beszéde (Kovács i. m. V. k. 63—78.
1.) és Horváth: i. m. II. k. 85—86. 1.

** Szövegét 1. Pilati: *Orig. Juris Pontificii* §. 1. tit. VII.

vezetik be. A Budapest 1800. és 1801. helyrajzi szám alatt felvett terület tulajdonosa például néhány, sok nemesi előnévvel díszített hölgy, kik még gyanút sem keltenek az iránt, hogy Hermina-út 21. szám alatt templom emelkedik és a házmestergyermeket francia miatyánkra oktatják. Idegen nyelvek tanulása örvendetes, de ha a leckék ára 40.000 négyszögölet meghaladó terület,* ha Budapest szék- és fővárosát már az idegenből kiűzött rendek ércgyűrűje egészen körülvette és a nyugat műveltségétől elzárja: úgy túlzás veszélye nélkül sokalhatjuk a nyelvoktatás árát. Íme, az újabb taktika példája, melynek hatását az egész országban ép a hamis telekkönyvezés okából nem értékelhetjük. A régi módszert megvilágítja ama tény, hogy például hivatalos kimutatás szerint a papi birtok 1887. és 1895. között 200.000 holddal, sőt 1893. és 1895. között is 21.020 holddal növekedett. „Ez a többlet nem újabb adományozásnak, vagy szerzésnek, hanem a tényleges birtokállomány helyesebb számbavételének következménye.”** Köztudomás szerint 1895 táján az állam és egyház baráti viszonya némileg elhídegült. A „helyesebb” statisztika szerencsétlenségére ez ritkán történik meg. Amikor tehát hivatalos adatok nyomán *** leírjuk az egyház anyagi hatalmát, számolnunk kell azzal, hogy megállapításaink hézagosak, tökéletlenek lesznek és elmaradnak a valóság mögött. Mindeme hiba alkalmasint kivétel nélkül az egyház javára szolgál majd, mivel a ténylegesnél kedvezőbb, jobb képet ad.

Magyarország területének 34,48%-a kötött birtok; ebből a vallás- és tanulmányalap beszámítása nélkül 13,73%, azaz az egész ország területének 4,90%-a egyházi birtok; az egyházi birtok 74,10%-a római katolikus papság kezében van.

A római kath. jellegű birtok	1,696.769 kat. hold,
A vallás- és tanulmányalap	290.644 „ „
Összesen:	1,987.413 kat. hold.

Az egyház kezén levő egyéb javak pontos értékét és a készpénz összegét nem ismerjük. Egyedül a vallás- és tanulmányalap vagyona, ingatlanokon felül 58 millió koronára rüg. Ágoston Péter az egyházi birtok és felszerelés értékét 1 ½ milliárd koronára becsüli.

A róm. kath. egyház birtoka, mely 10.384 egyházi személy eltar-

* L. a *Pesti Napló* 1908. okt. 18. számában közölt részletes kimutatást.

** *A kincstári, közalapítványi, egyházi és szerzetesi nagyobb birtokok stb. kimutatása.* (A földművelési miniszterium kiadása 1895. 72. 1.)

*** A közlendő számadatokra lásd: *A m. kir. kormány 1907. évi műkö-*

déséről és az ország közállapotairól szóló jelentés. — *Statisztikai Évkönyvek.* — *A magy. korona országainak mezőgazd. statisztikája.* — Ágoston: *A szekularizáció.* — *A Szocializmus* I. évf. 24. sz. és II. 2., 14., 15. száma. — Faber: *A keresztényszocializmus.*

tására szolgál, 1,987.413 kat. hold. Az ország 1,280.000 törpe birtokosának, azaz körülbelül 4,000.000 léleknek eltartására 2,150.000 hold föld szolgál. Ez ellentét kiáltó voltát fokozza ama meggondolás, hogy a papság keresztelés, esketés, temetés, mise, stb. és állami meg városi támogatás fejében szép „mellékjövedelmet” húz.

A római kath. egyház kezén levő föld a szerzetek birtoka nélkül a legrosszabb kezelés mellett is legalább évi 80 millió koronát jövedelmez. Ha ezt az összes egyházi személyek, tehát a szerzetesek számával is elosztjuk, úgy a fejenként való átlagos jövedelem 8000 korona. Ezzel szemben Ágoston számításai szerint az egész ország jövedelméből egy keresőre átlag évi 500 korona jut. És mégis az állam eme koldus polgárok adójából Ágoston szerint évi 100 millió koronával támogatja ezt a dúsgazdag egyházat.

E támogatás megokolt. Az egyház vagyoneeloszlása még a világinál is egyenlőtlenebb. Magyarország 18 róm. kath. érseksége és püspöksége 709.193 kat. holdat és 38 millió korona vagyont tart kezében. Ezzel szemben egyre hangosabb lesz a proletár papok zúgolódása, mely a kongrua szabályozását követeli. Persze a szegény egyház papjait nem támogathatja, mivel a magyar földnek csak 4,9%-a az övé (a vallásalap beszámítása nélkül): holott pl. az oroszországi egyház a föld 2,6%-át, a feudális Poroszországé csak 2,32%-át bírja. A róm. kath. egyház birtokainak értéke 1½ milliárd, az osztrák egyház összes vagyona ellenben 813,700.000 korona. Ez az aránytalanság még rikítóbbá válik, ha megtudjuk, hogy e vagyonok fejében Magyarországon 8 millió, az örökös tartományokban 23 millió s az európai Oroszországban 90 millió lelket igazgat az uralkodó egyház.

Mindeme számítások alapján mondhatjuk: nincs Európában állam, — a legelmaradottabbakat sem véve ki — melyben az egyház anyagi hatalma a mienket még csak meg is közelítené.

Mindezek után azt gondolhatnók, hogy e dúsgazdag magyarországi egyház ingyen gondoskodik a szegény hívők lelkiüdvösségéről. Szó sincs róla! A papot vallási ténykedéseiért ép úgy díjazták, mint akár az orvost, ügyvédet avagy színészt: ami újabb, óriási jövedelmet jelent. Tehát a legvallásosabb kedély is nyugodt lehet, hogy Magyarországon a püspökök nem halnak éhen és azt tehetné fel, hogy az egyház elégedett és féltékenyen őrzi a *statusquo*-t, annál s inkább, mert vagyona évről-évre, a földjáradék növekedésével automaticæ gyarapodik, ami nálunk rengeteg összegekre rüg. Meg e föltevés is téves! A római egyház étvágya nem ismer határt és egyre újabb birtokokra áhítozik. Megbízható számítás szerint az összes egyházi birtok a XIX. század utolsó három évtizedében

1,288.000 holdról 2,500.000 holdra szaporodott!!! * Minthogy pedig régi törvényeink birtokszerzését, érthető okokból, tilalmazták, hát Magyarország legfőbb bírósága sietett a szegény egyház segítségére. Döntése, mely törvényerővel bír, kimondja: „Az egyházaknak, egyházi testületeknek s egyházi személyeknek ingatlan vagyron szerzését tiltó úgynevezett holtkézről szóló törvények... a változó viszonyoknál fogva elavulván, nincsenek hatályban”. A viszonyok kétségtelenül „változtak”. Ennek jeléül emlitem például, hogy az ország politikai vezetői fennen hirdetik a kath. autonómia szükségességét. Ez az igazságosnak látszó, ártatlan szó pedig a vallás- és tanulmányalap címén némi állami felügyelet alatt kezelt 290.644 kat. hold földnek és 58 millió korona vagyronak kiadását jelenti. Ma, mikor az állam közérdekből a kereskedelmi vállalatokra és részvénytársaságokra is kiterjeszti felügyeleti jogát: pár százezer hold földet és pár millió koronát à *discretion* kiad az egyházaknak. A jelenlegi rendszer alatt ez nem jelent változást. Jöhet ellenben más kormány, mely kevésbbé alázatosan szolgálja az egyházat; erre az eshetőségre való tekintettel jó a vagyron kis része felett meglévő korlátozott felügyelési jogról való lemondás. Időközben pedig megcsinálják majd még a kongruát, azaz az állam „kiegészíti” a kath. papok fizetését. E „kiegészítés” számszerű összegét ma még nem állapíthatjuk meg, de bizonyos, hogy újabb sok millióval terheli majd az állam budgetjét. A nagyméltóságú kir. Kúria az ingatlan szerzését megengedte; fel kell használni a gyorsan múltó idő és forgó szerencse kedvezését. Szerencsétlenségre ájtatos fejedelmek és magán-haldoklók nagylelkűsége korunkban lényegesen megcsappant: szükséges tehát a takarékoskodás. E célból az egyház iskoláit elhanyagolta. Egy felekezeti népiskola évi fentartása átlag 1667 koronába, egy államié 5618 koronába került. A verseny következtében azonban az igen rossz felekezeti népiskolák az egyház lelkek felett gyakorolt hatalmát veszélyeztetik: a jobb, de olcsó iskolák dilemmájából állami „támogatás” segíti ki az egyházat. A vallás és közoktatásügyi tárca 1908-ban 71,580.759 koronás budgetjéből a felekezeti iskolák céljaira 17,895.309 koronát fordított. Szép összeg! A jövő még reményteljesebb. Az 1907: XXVI. és XXVII. t.-c. alapján az állam felekezeti oktatásunk költségeinek nem, mint eddig 16%-át, hanem kb. 36%-át fedezi majd.** E számítás helyességéről meggyőznek az új törvény alapján hirdetett pályázatok, melyekből közlök mutatót:***

* Jászi, Rác, Zigány: A választó-jogi reform és a magyarság jövője. (Budapest, 1908.) 11. 1.

** 1. Zigány Z.: *A felekezeti szel-*

lem erősbulése a közoktatásban c. cikkét *H. Sz.* 1908. júl. számában.

*** *Néptanítók Lapja.* 1908. 32, 35, 43, 44, 45 szám.

A róm. kath. népiskola megnevezése	A hitközségi „fizetés”	Állami „támogatás”	A róm. kath. népiskola megnevezése	A hitközségi „fizetés”	Állami „támogatás”
Árpási	100	900	Lasztóczy	528	472
Bábakéthelyi	200	800	Kerkaszentmiklósi	600	400
Babocsai	200	800	Mesterszállási	200	800
Csanádapácai	200	800	Mocsoneki	300	700
Dettai	562	800	Nyitrakomjáti	100	878
Esztergom-bajnai	100	900	Rábakeszthelyi	100	900
Ersekivadkerti	100	900	Siófoki	100	900
Fazekaszaluzsányi	100	900	Szedernyei	472	528
Istványosi	84	640	Törökszentmiklósi	100	900
Jókeői	200	800	Vaszari	100	900
Kerelőszentpáli	100	900			

A felsoroltak alapján bizvást megállapíthatjuk, hogy hála a bíróság, parlament és Kormány buzgó támogatásának, az egyház amúgy is módfelett nagy gazdasági hatalma még egyre növekedik.

Az egyháznak a lelkek felett gyakorolt uralmát még gazdasági hatalmánál is nehezebben állapíthatjuk meg. Biztos mérték és ismeretjeltek híján mindenekelőtt a szellemi uralom külső jeleit összegezzük. Magyarországon 1906-ban a fontosabb iskolák így oszlotak meg:

Népiskola 18.041	ebből állami 2049	községi 2851	rom. kath. 5308
Tanítóképezde 89	27	—	35
Gymn. és reáliskola 202	63	12	60 (14 kir. kath. és 46 róm. kath.)

Az egyház keveset költ oktatásra, de a kormány anyagi támogatásával legalább sok iskolára tett szert. A néptanítás jóformán teljesen az ő kezében sýnylódik; a polgári osztály sok „oszlopa” szintén felekezeti középiskolából kerül ki. Nem szabad továbbá arról sem megfeledkeznünk, hogy az ú. n. állami iskolát is befolyásolja a pap; ellenben a vallással mindig ellenkező világi tudománynak a felekezeti iskolában nem akad szószóloja.

Az iskolán kívül az életre, a gyermekeken kívül a felnőttekre is rátette az egyház kezét. Egy róm. kath. egyházi személyre 782

hívó esik, míg a reformátusoknál és luteránusoknál az arány olyan, mint 1 az 1040-hez, illetőleg 1049-hez. Róma a lelkek belterjes gazdaságát űzi! Az előadottak után azt kellene hinnünk, hogy az óriási lelki hatalom egyenértékét az irodalmi termelésben is feljeljük. Magyar nyelven megjelent művek:

Év	1899	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1889—1898
Összes művek száma	1968	2002	2154	2268	2885	3150	3131	3293	3015	4633	28499
Ebből vallási és erkölcsi tárgyak	122	120	106	142	198	232	283	324	270	377	2174
Természettudományiak és technikaiak	77	67	77	69	76	93	87	138	80	203	967 *

E régebbi kimutatás nem tünteti fel pontosan a tisztára róm. kath. művek számát és azoknak a más felekezetek vallási irataihoz való arányát. E kérdésre felel Rényi szerkesztésében megjelent *Magyar könyvészet*, melynek IX—XVIII. kötetében foglalt adatokat így összegezhethetjük:

Év	1899-ben	1900-ban	1901-ben	1902-ben	1903-ban	1904-ben	1905-ben	1906-ban	1907-ben
Hittudományi könyvek felekezet szerint	30† 51*	40† 39*	44† 52*	73† 82*	101† 42*	78† 54*	55† 80*	44† 62*	50† 65*
Hittudományiak összesen erkölcs-taniak nélkül	81	79	96	155	143	132	135	106	115
Természettudományi könyvek technikaiak nélkül	47	47	68	83	51	54	81	76	61

Irodalmi téren tehát az egyház nem termel gazdasági és lelki hatalmának megfelelő mennyiségű könyvet. A végeredmények, különösen, ha a természettudományi irodalom állandó fejlődésével hasonlítjuk őket össze, inkább lassú esést mutatnak. E tényből persze csak arra következtethetünk, hogy a hívők tömegét nem azok az emberek alkotják, kikre a könyv hat. A tábor zöme a parasztok nagy, de elmaradt műveltségű rétegéből kerül ki. A földműves nehéz munkával, szellemi elhagyottságban tengeti életét. Látókörének átmérője falusi temploma tornyának magasságával esik össze. A társadalom szervező, irányító, jutalmazó és büntető hatalmát három ember: a pap, jegyző és tanító képviseli. A második kettőn az első uralkodik.

* L. Gerő: *La Littérature Hongroise en chiffres* (Budapest, 1900.) 24., 25., 37. 1.

† = Római kath. szerző; * = más-felekezetű szerző.

A világi hatalom és tudás letéteményese a pap. Betegségben, elemi csapások súlyos perceiben segítséget, vigasztalást ad. Nálunk sok községben nincs orvos és a biztosító társaságok fiókjai is hiányoznak; ellenben a földi boldogulás és mennyei üdvösség fölkent öreit mindenütt fölleljük. Ily körülmények között a nép szükségszerűen az egyedül üdvözítő vallás szolgáit követi minden cselekvésében. De az egyház hatása nemcsak a jámbor népre szorítkozik, hanem az ú. n. értelmiség egyre szélesebb köreit keríti hatalmába: a habozókat, a hiszterikusokat és a kapaszkodókat. Persze ezt számokkal nem igazolhatjuk, de az áttérések statisztikája kétségtelenül tüneti jelentőségű.

Az egyes hitfelekezetek nyeresége vagy vesztesége az áttérés folytán.*
Nyereség: + Veszteség: —

Hitfelekezet	1896—1900	1901—1905	1905	1906	1896—1906
Római kath.	+ 1262	+ 1500	+ 1231	+ 1284	+ 15092
Görög kath.	+ 519	+ 178	— 89	— 408	+ 3078
Ev. reform.	— 610	— 546	— 226	— 413	— 6194
Ág. hitv. ev.	— 279	— 334	— 355	— 268	— 3333
Görög keleti	— 725	— 422	— 136	+ 300	— 5431
Unitárius	+ 80	+ 35	64	— 39	+ 536
Izraelita	— 234	— 315	— 341	— 355	— 3499
Egyéb vallású	— 13	— 16	— 20	— 9	— 157

E számok csalhatatlan jelei annak, hogy a törtetők az egyház szellemi hatalmának növekedését érzik. Ösztönük nem csal. Bármerre tekintünk, mindenütt erősbül a katholicizmus. Az 1907: XXVI. te. az állami iskolát is kiszolgáltatja az egyház „felügyeletének”. Ugyané törvény 14. §. c) p. szerint fegyelmi vétség, ha a tanító „növendékei vallását sértő nyilatkozatot tesz.” E mondat jelentőségét különösen akkor értékelhetjük, ha összevetjük az 1876: XXVIII. oktatási alaptörvény 7. §. 3. pontjával, mely csak hanyagságban, durva bánásmódban és kötelességmulasztásban lát fegyelmi vétséget. Mily tág a

* A magy. kir. kormány 1906. működéséről szóló jelentés. C. rész 415. lap.

vallássértés köre, ha elgondoljuk azt, hogy a fegyelmi vétséget a gondnokság és közigazgatási bizottság ítéli meg, melyekben az egyház uralkodik! Tanítóink sőt tanáraink persze óvakodnak a „vallássértéstől”. Tanúságot tehet erről a kongregációk rohamos terjedése. Ma már alig találunk állami iskolát, hol a kath. kis fiúk és leányok nem viselnének nyakukon valamely feltűnő érmet, isten nagyobb dicsőségére és annak jeléül, hogy ők mások, mint az egyéb felekezetű tanítványok. Mindez természetes. A közoktatási ügyosztály élén Barkóczy báró áll, ki nemrég a nem katolikus felekezeteket nyilvános tanárgyűlésen „tétéles torzvallásoknak” nevezte és a polgári házasság ellen saját magas személyével tüntetett. A budapesti állami tanítónőképző intézet új igazgatója pedig Geőcze Sarolta, egy vallásos buzgalomról közismert kisasszony.

Az egyházi hatalomnak a testi és lelki szegények körében való gyarapodását a Katolikus Népszövetség igazolja, mely rövid év leforgása alatt 130,000 tagot gyűjtött.

Az előadottakból vonjuk le ama következtetést, hogy az egyháznak előbb is igen nagy anyagi és lelki hatalma a legutolsó években még lényegesen növekedett.

III.

Összegezem a vázolt tények következéseit:

1. Gazdasági szempontból a nagybirtok előnyös, ha nagy területen, megfelelő tőkével és tudással gazdálkodó szakember növeli a termés mennyiségét, javítja minőségét. Ellenben kötöttsége meggátolja a földnek jobb, azaz tőkés kezekbe való vándorlását. A birtok gyakran nélkülözi a jó megműveléshez szükséges szaktudást. A feudális úr — az üzletember e született ellentéte — a terület jó részét gyakran fordítja fényűzési célokra és jövedelmét külföldön költi el. Mindeme tökéletlenséget a holtkéz fokozott mértékben egyesíti. A papi birtok valóban holt kezekben sínylődik: Nincs család, melyre a birtok szállhat, innen a hasznos, de költséges beruházásoktól való irtózás és a rablógazdaság, mely csak egy élet tartamával számol. A latifundium örököse gyakran nyer gazdasági szakoktatást; a püspök soha. Tudatlanság és rövidlátó zsugoriság magyarázza a papi birtok lehetetlen rossz kezelését, mely bérbeadásra kényszerít. Nálunk 427.793 kat. hold papi földet kezelnek bérlők a talajjavításnak nem nagy előnyére. A főpap, ki nem gondoskodhatik utódairól, a főúrnál is könnyebben fordítja birtokát és jövedelmét fényűzési célokra. Végre minden főpap adózik Rómának, tehát a külföldnek. Gazdaságilag

tehát a papi birtok, a szó minden jelentőségében a legimproduktívabb.

2. Társadalmi szempontból az országos vagyon jelentékeny részének rossz kezelése és igen egyenlőtlen megoszlása csökkenti az összjövedelmet és előidézi e jelenség kísérő tüneteit: nagyobb nyomort és halandóságot, kisebb születési arányszámot és népsűrűséget. Ez persze közvetett módon gátolja a műveltség fejlődését, melyet az egyház közvetlen úton is megakaszt: A papság csökönösen és makacsul szegezi kétezer év előtti gondolatvilágát a haladásnak. Iskolája, szónoklatai, könyvei mind, mind a műveltség terjedésének és ezzel az összboldogság növekedésének hatalmas gátjai. A felvilágosultaknak, ezek ellenére, szaporodó tömege látja ezt; a nyomorgó népet pedig felfingerli ama gazdagságban és ágyasságban élő papok látása, kik szegénységet és szüzességet fogadtak. Így apasztja az egyház minden téren a kultúrát és növeli az osztálygyűlöletet és a társadalmi feszültség veszedelmes állapotát.

3. Politikai szempontból nyilvánvaló a feudális világi és egyházi nagyok érdekszövetsége, mely a nép hitét a fejlődés meggátlására használja fel. Az egyház sajtóját és minden mozgalmát főurak csinálják, vagy támogatják. A budapesti kath. harcos egyletek elnökségében Palavicini örgróf, Pálffy gróf, Zichy Aladár, János, Nándor grófok, herceg Eszterházy, gróf Majláth, nevét látjuk. A Szent István-társulat elnökei gróf Zichy és gróf Eszterházy; alelnöke Giesswein Sándor képviselő és kanonok, a keresztény szociális párt vezetője. Ily szép békességben párosítják a főurak és a nép ellentétes érdekeinek képviselőit. Vajjon melyik osztály kárára?! A most uralkodó püspökök közt Csáky, Majláth, Széchenyi, Zichy grófok nevével találkozunk. Az egyház tehát a feudális világi uraknak tág kaput nyit. Csak természetesen, hogy ezek meghálálják a szolgálatokat: a magyar főrendiházban, melybe a nép egyetlenegy képviselőt sem küld, a vörös, viola, fekete papiköntösök uralkodnak.

Ez az osztályöntudatos társaság, mint láttuk, érdekeinek megfelelő törvényeket készít. Ha pedig érdek és törvény ellenkezésbe jő, miként évszázadokon át, úgy most is az előbbit választja. A bíróság minap Koczurek plébánost elítélte, mivel híveit arra izgatta, hogy az állami házassági anyakönyveket ne írják alá. A néppárt 24 tagja kiáltványban a jogerős ítélettel megállapított vétséget magáévá tette.

Kétségtelen tehát, hogy az egyház egyre növekedő hatalmából gazdaságilag elszegényedés, társadalmilag maradiság, politikailag a feudalizmus uralma következik.

Mindeme súlyos bajokat az általános és titkos választójog enyhí-

tené és megteremtené a kultúrára való fokozatos átmenet lehetőségét. Ha a nép nagy tömegei a politikai életbe hathatósan befolylnak, úgy minden kormány jól felfogott érdekében a testi, lelki jólét és egészség fokozására törekszik. A benyújtott törvénytervezet ellenben: *a)* aránytalanul növeli az uralkodó osztály ki tartottjainak szavazatait; *b)* a tudatlan mezei lakosság súlyát a városi terhére fokozza; *c)* nyílt szavazás útján a befolyásolás lehetőségeinek nem vet gátat; *d)* a választási költségeket szaporítja. Mindeme rossz előnyei mindenekelőtt az egyházra háramolnak: nagy birtokai sok kitartott ember szavazatát biztosítják; a tudatlanok lelkén ő uralkodik; a szentségek kiszolgáltatása és a mindennapi élet a presszió számos, jó eszközét adja; nagy vagyonával kerületek emelkedő árfolyamát bírja. Következésképp az egyház hatalma a jövőben előreláthatólag növekedik. A nagyobb befolyás viszont újabb előjogok kicsikarására vezet. Így forog majd az ország az ok és okozat bűvös körében, melyet adott viszonyaink között csak egy pontban törhetünk meg. Ez a vagyon kérdése. A papi birtok súlyát minden polgár viseli; átkát az egész ország érzi. Még az agrárusokat is kell, hogy a rohamos kivándorlás és az elszegényedés gondolkodásba ejtse. Az iparosok pedig már érzik a lakosság fogyasztási képességének csökkenését. Az adóteher egyre emelkedik. A nagyobb jövedelmet biztosító fejlettebb kapitalizmushoz szükséges jobb népnevelést pedig pénz híján és az egyház ellenszegülése miatt nem valósíthatjuk meg. A testi és szellemi nyomor tehát növekedik. Az általános szegénység e kínos állapotában az összes szemek szükségszerűen ama birtok felé irányulnak, mely senkié, mely régi hivatását nem teljesíti, mely a legtöbb embernek árt.

Ezért lesz a legközelebbi jövőben az új Magyarországért folyó küzdelem harci jelszava e kiáltás: szekularizáció!

Harkányi Ede.

